

Хроника Currents Actualité

Анастас Чилингиров¹ Заборављени сарадник српске археологије

Историја српске археологије пуна је невероватних јавних делатника који су својим трудом, радом и открићима

¹ Захваљујем пријатељу и колеги Дарку Периши са Хрватског католичког свеучилишта из Загреба на упорном подстицању да напишем овај рад, као и на ванредно корисним документима које ми је обезбедио из других извора. Такође, неизмерну захвалност на пријатељској помоћи, преводу и сугестијама дугујем Тајјани Цвјетићанин и Александру Бандовићу из Народног музеја у Београду као и Селени Витезовић из Археолошког института у Београду. Посебну захвалност дугујем драгом колеги Крсти Чукалеву из Националног археолошког института са музејом Бугарске академије наука у Софији. Уколико није другачије наведено, већи део ионако штурих биографских података о Анастасу Х. Чилингирову у овом раду потиче из три некролога који су написали чувени немачки праисторичар Х. Шмит (Schmidt 1916, 236–237), и бугарски научници И. Велков (Velkov 1942–1943, 254–255) и Б. Филипов (Filipov 1915, 220–221). У неким радовима Чилингиров је потписан под именом Атанас уместо Анастас. Напомињемо пример да дело под називом *Поморавија* из 1942. године Стилијан Чилингиров посвећује свом прерано преминулом брату Анастасу (Chilingirov 1942). Интересантно је напоменути да се Анастас у неким својим радовима потписивао и разним псеудонимима, попут: Ташо, Зеленг-пелињ и Археолог-гь (Filipov 1915, 221).

задужили археолошку дисциплину, те је тешко дати системски преглед биографија тих људи на овом месту. Ипак једној, неправедно запостављеној, личности српска археолошка струка остала је дужна. Реч је о бугарском археологу Анастасу Хацидобрев Чилингирову. Иако је реч о бугарском археологу не може се игнорисати чињеница да је Чилингиров имао значајне везе са Београдом и тадашњом Краљевином Србијом. За већину бугарских (па и српских) археолога који се баве историјом и тумачењем (странпутица) балканских археологија прве половине XX века, незаобилазни извори података су управо богати чланци А. Чилингирова.

Чилингиров је рођен 8. априла (по јулијанском или 21. априла по грегоријанском календару) 1884. године у Шумену (Кнежевина Бугарска) у поро-

дици занатлије. У родном граду је завршио основну и средњу школу као и педагошки курс, који је такође похађао и његов старији и много познатији брат Стилијан. Са великом ревношћу учествовао је као сарадник (прво као средњошколац а касније и као студент), у периоду од 1900. до 1906, у археолошким истраживањима и рекогносцирањима шуменског округа које је водио познати бугарски археолог, спелеолог и палеонтолог Рафаил Попов (1876–1940).² Праисторијска археологија била је за младог Чилингирова подстицај и веома брзо, већ 1905. након што је добио посао наставника у селу Невски Султан (округ шуменски), започео је археолошка истраживања праисторијског тумула у дворишту сеоске школе (лок. Попово, Разградско). Најпре својим скромним средствима, а потом по налогу и уз подршку бугарског Министарства просвете. Богати резултати ових археолошких ископавања послужили су као основа како за сталну поставку у Градском музеју у Шумену тако и за поставку у Националном музеју у Софији (Velkov 1942–1943, 254; Chilingirov 1908, 200–219; Filipov 1915, 220). У јесен 1904. Анастас заједно са братом Стилијаном,³ долази на студије у Софију. На Универзитету уписује студије природословних наука мада активно учествује и у раду археолошког друштва. Нажалост, крајем 1906. социјални услови у Кнежевини Бугарској бивају све тежи услед преко-

мерног пореског оптерећења. Додатно незадовољство у академској заједници расте и због планова владе да ограничи самоуправу софијског Универзитета. Управо због тога студенти организују демонстрације против владе и кнеза Фердинанда I од Бугарске. Напетост између студената и владе ескалирала је приликом свечаног отварања Народне позоришта у Софији 3. јануара 1907, када је дошло до сукоба између студената и полиције. Дан касније, кнез Фердинанд I издао је декрет којим је затворио Универзитет на пола године и отпустио све професоре. Полиција је блокирала Универзитет а велики број студената бива ухапшен и интерниран у родна места или је у послат у касарне широм Бугарске (Arnaudov 1939). Због ових невеселих догађаја Чилингиров се одлучује да своје студије настави у Београду, где је током 1904. боравио и његов брат. У Београду Чилингиров наредне три године (1907–1909) похађа Семинар за археологију на Филозофском факултету код Милоја М. Васића. Стога слободно можемо рећи да је Чилингиров био један од првих (познатих) Василевих ученика, скупа с Миланом Митићем и Душаном Карапандићем (Mitrović 2019, 105–108). Током тих београдских година Чилингиров се издржавао као новинар а ту је и „млади Бугарин сазревао кроз страсно вођене дебате о проблемима у балканској археологији, у кругу српских студената с којима га је упознао професор Васић“ (Schmidt 1916, 236–237).⁴ Занимљиво је

² Детаљније о животу Р. Попова в. N. Popova i I. Popov 2016.

³ Стилијан Чилингиров је у бугарској литератури познат и као последњи представник препорода. Детаљније о животу гимназијског професора и библиотекара Стилијана Чилингирова в. Georgiev 2017.

⁴ Хуберт Шмит (1864–1933) био је немачки праисторичар, кустос Музеја за праисторију и рану историју у Берлину и професор на берлинском Универзитету. <https://www.sammlungen.hu-berlin.de/objekte/portraetsammlung-berliner->

истаћи да Чилингиrow још 1906. (и пре доласка у Београд) као и 1907. године уз помоћ професора Васића, објављује стручне чланке у гласилу Српског археолошког друштва *Старинар*. У овим радовима врло детаљно упознаје младу српску археолошку науку са новим открићима у бугарској праисторијској археологији. Наравно, Васић не пропушта да у приказу ових радова изрази немерљиву захвалност *свом младом пријатељу и сараднику* Чилингиrowу на бритко написаним текстовима. Такође, Васић у својој епонимној студији о Жутом брду⁵ напомиње и да Чилингиrow пружа велики допринос у проучавању бронзанодобне инкрустоване керамике (Vasić 1910, 12–16).

Након смиревања политичке ситуације у Бугарској, током 1909, Чилингиrow одлази из Београда и враћа се у Софију где завршава универзитетско образовање и након положеног стручног испита постаје професор у Првој мушкој гимназији у Софији. Као професор ради кратко јер исте те године напушта Гимназију због запослења у Националном археолошком музеју у Софији. У Музеју је био упослен на обради налаза са археолошких ископавања које је организовао у селима Султан и Кремиковци. Ту Чилингиrow предано пише стручне и научне радове и одржава јавна предавања у којима са успехом шири интересовање за домаћу праисторију. Организовао је и једну стручну екскурзију по бугарском Подунављу, а резултат тих рекогносцирања је идентификација и убицавање низа пра-

историјских локалитета (Schmidt 1916, 236–237; Vasić 1910, 16).

Музејски посао прекинуо је 1911. године пошто је на иницијативу бугарског Министарства просвете као државни питомац отишао на Универзитет у Берлин на специјалистичке студије из праисторијске археологије.⁶ На овом универзитету од 1902, праисторијску археологију предавао је Густаф Косина, а Чилингиrow је био његов студент (Grünert 2002, 153). Интересантно је на овом месту истаћи да је Чилингиrow једини био и Васићев и Косинин студент.⁷ У Берлину је са великим ентузијазмом и марљивошћу у крајње скромним животним условима обогаћивао своје знање на предавањима и вежбама из области европске праисторије. За то време, постао је практикант у Музеју за праисторију и рану историју код Х. Шмита, а касније и сарадник берлинског Антрополошког друштва (Schmidt 1916, 237). У жеку припрема балканских савезника за коначно ослобођење од *Болесника са Босфора*⁸ (1912/1913), Чилингиrow је прекинуо специјализацију у Берлину и одазвао се на позив за мобилизацију. Када се вратио у Софију откривено је

⁶ У периоду од 1909. до 1911. и Стилијан Чилингиrow похађа студије и борави у Берлину и Лајпцигу где специјализује историју и књижевност (в. Georgiev 2017).

⁷ Густаф Косина (1858–1931) био је немачки лингвиста (германиста) и први професор праисторијске археологије на Филозофском факултету Универзитета у Берлину. О научној заоставштини Косине али и о међусобном односу између њега и Васића, вид. Bandović 2012; Bandović 2017.

⁸ *Болесник са Босфора* представља израз који у историји означава период слабења Османског царства у периоду од 1839. до 1922. године (Mantran 2002).

hochschullehrer/12701/; приступљено 30. 6. 2020. године.

⁵ Ова студија представља један од првих синтетских радова којом је Васић, детаљном анализом, поставио основе за даље проучавање бронзаног доба у Подунављу.

да му је физичко и психичко здравље озбиљно нарушено те није послат на фронт. Ипак, равнодушан према сопственом здрављу, преузео је своје обавезе у Музеју. Након свршетка Другог балканског рата поново одлази у Берлин на наставак студија. Ипак, судбина му није дозволила да у Берлину доврши специјалистичке студије одбраном доктората. По избијању Првог светског рата Чилингиров се по други пут враћа у завичај крцох телесног и психичког стања. Првих дана октобра 1915. даљем прогресу болести није могао да се одупре. У кругу својих ближњих умро је 30. марта 1916. године у Шумену. Посмртно су му објављена два рада из праисторијске археологије.

На основу малобројних података о животу и делу А. Чилингирова до којих смо дошли, може се закључити да је вредни млади испитиваоц Чилингиров стасавао у изузетног археолога и веома перспективног стручњака коме ни судбина ни историјске околности, нажалост, нису биле наклоњене, али је упркос томе оставио јасан и трајан траг.

Библиографија Анастаса Х.

Чилингирова

1906. Preistorijska nalazišta u Bugarskoj, *Stariinar*, N.R. I: 1–23.
1907. Preistorijska nalazišta u Bugarskoj, *Stariinar*, N.R. II: 15–19.
1908. Iz praistoriata na Balgariya. Praistoricheskoto selishte v s. Kremikovci, Sofiysko. *Periodichesko Spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo v Sofiya*. LXIX, 9–10: 200–219.
1909. Kostni idoli ot praistoricheskoto selishte v s. Sultan. *Sbornik za narodni umotvoreniya*, tom XXV, 1: 1–54.
1911. Predistorichni nahodishta kray Dunava, ot Timok do Vita. *Izvestiya na Balgarskoto arheologichesko druzhestvo* II: 147–174.
1920. Raport varhu izuchvaniyata na praistoricheskite selishta v Severoiztochna Balgariya, *Godishnik na Narodniya arheologicheski muzey* I: 68–75.
1920. Glineni figurki ot preistoricheskoto selishte v s. Sultan, *Sbornik na balgarskata akademiya nauka*. 7, XI: Sofiya, 1–42.

Литература

- Arnauodov, M. 1939. *Istoriya na Sofiyskiya universitet Sv. Kliment Ohridski prez prvoto mu polustoletie 1888–1938*. Sofiya.
- Bandović, A. 2012. Gustaf Kosina i koncept kulture u arheologiji. *Etnoantropološki problemi*, n.s. Vol. 7, Is. 3: 409–433.
- Bandović, A. 2017. Miloje Vasić i Gustaf Kosina: susret koji se nije dogodio? *Zbornik Narodnog muzeja u Beogradu* XXIII-1: 629–648.
- Chilingirov, A. 1908. Iz praistoriata na Balgariya. Praistoricheskoto selishte v s. Kremikovci, Sofiysko. *Periodichesko Spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo v Sofiya*, LXIX, 9-10: 200–219.
- Chilingirov, S. 1942. *Pomoraviya. Po srabski svidetelstva*. Skopie: Balgarsko delo.
- Filipov, B. 1915. Anastas D. Chilingirov, *Izvestiya na Balgarskoto arheologichesko druzhestvo* V: 220–221.
- Georgiev, E. 2017. Stilijan Čilingirov i njegov doprinos očuvanju srpskih biblioteka koje su Bugari zaplenili u Prvom svetskom ratu, *Čitalište* 30: 41–54.
- Grünert, H. 2002. *Gustaf Kossinna (1858–1931). Vom Germanisten zum Prähistoriker. Ein Wissenschaftler im Kaiserreich und in der Weimarer Republik, Vorgeschichtliche Forschungen*, 22, Leidorf: VML Verlag Marie. 2002.
- Mantran, R. 2002. *Istorija Osmanskog carstva*. Beograd: Klio.
- Mitrović, J. 2019. Muzealci starog Beograda, *Učenjaci, starinari i arheolozi: arheologija u svetlu sopstvene istorije*, ur. A. Crnobrnja, 101–110. Beograd: Srpsko arheološko društvo.

- Popova, N. i I. Popov, 2016. *Rafail Popov, 140 godini od rozhdenieto mu*. Sofiya.
- Schmidt, H. 1915. Anastas Tschilingirow 1884—1916, *Praehistorische Zeitschrift* VII, 1–2: 236–237.
- Vasić, M. M. 1910. Žuto brdo, prilozi za poznavanje kulture gvozdenog doba u Dunavskoj dolini *Starinar*, N.R. V.
- Velkov, I. 1942–1943. Anastas D. Chilingirov, *Godishnik na Narodniya arheologicheski muzey*. kn. VII: 254–255.

Јован Д. Митровић